СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ
Факултет „Производствен и търговски бизнес“
Катедра „Аграрна икономика“

МЕЖДУНАРОДНА
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО И РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО

Свищов, 4 октомври 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 35 години от създаването на катедра „Аграрна икономика“ и е част от научните форуми, отбелязващи 83 годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2019

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Почетен председател:
Доц. д-р Иван Марчевски – Ректор на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов
Председател:
Доц. д-р Марина Николова – Ръководител катедра „Аграрна икономика“
Членове:
Доц. д-р Маруся Линкова
Доц. д-р Виолета Блажева
Доц. д-р Наталия Неделчева
Гл. ас. д-р Радка Ненова
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева
Ас. д-р Пламен Петров
Докторант Боряна Георгиева

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р ик. н. Сергей Горлов (Русия)
Членове:
Проф. д-р ик. н. Сергей Охрименко (Молдова)
Проф. д-р ик. н. Антонина Ряховская (Русия)
Проф. д-р Маджди Осман (Египет)
Проф. д-р Нидал Шабан (Ирак)
Проф. д-р Dragan Petrovic (Сърбия)
Проф. д-р Sonja Jovanovic (Сърбия)
Доц. д-р Йоана Панагорец (Румъния)
Доц. д-р Марина Николова (България)
Доц. д-р Маруся Линкова (България)
Доц. д-р Bahodirjon Nosirov (Узбекистан)
Доц. д-р Ziyoydin Israilov (Узбекистан)

Научен секретар:
Доц. д-р Маруся Линкова
Технически секретар – Мария Чонова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-1762-3

СЪДЪРЖАНИЕ

Доц. д-р Марина Николова, Доц. д-р Маруся Линкова
ТРИДЕСЕТ И ПЕТ ГОДИНИ КАТЕДРА
“АГРАРНА ИКОНОМИКА”.....7

Организация и управление на инвестициите и иновациите в агросектора

Профессор, доктор экономических наук Ряховская Антонина Николаевна
СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО РОССИИ: ВОЗМОЖНОСТИ
ДЛЯ ОПЕРЕЖАЮЩЕГО РАЗВИТИЯ.....25

Doctor of Science, Professor Sergei Mihajlovic Gorlov, Gorshenin Alexander Yuryevich, Assistant professor, Syromyatnikov Denis Aleksandrovich
МЕТОДОЛОГИЯ АНАЛИЗА ПРОБЛЕМ УПРАВЛЕНИЯ
РАЗВИТИЕМ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА 40

Dr. Abduaziz Abduvasikov, Dr. Bahodirjon Nosirov
THE EVOLUTION OF AGRICULTURAL MARKETS
OF UZBEKISTAN 48

Доц. д-р Гена Велковска
ЕКОЛОГИЧНАТА ОЦЕНКА И ОЦЕНКАТА НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ
ВЪРХУ ОКОЛНАТА СРЕДА В КОНТЕКСТА
НА СТРОИТЕЛСТВОТО ВЪРХУ ЗЕМЕДЕЛСКИ ТЕРИТОРИИ.....56

Доц. д-р Искра Маринова Пантелеева
НАУЧНА И ИНОВАЦИОННА ПОЛИТИКА – НЯКОИ
СЪЩНОСТНИ АСПЕКТИ.....63

Доц. д-р Виолета Блажева
КРИЗИТЕ В АГРАРНИЯ СЕКТОР 70

Гл. ас. д-р Радка Ненова
ПРИЛОЖЕНИЕ НА ИНОВАЦИИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО
ОТ ЧЕТВЪРТО ПОКОЛЕНИЕ 76

Гл. ас. д-р Елица Лазарова
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛАГАНЕ ТЕОРИЯТА
НА ОГРАНИЧЕНИЯТА В АГРОБИЗНЕСА 82

Гл. ас. д-р Явор Станев
СЕЛСКОТО И ГОРСКОТО СТОПАНСТВО
В КРАЙДУНАВСКИЯ РЕГИОН 91

Гл. ас. д-р Милен Динков
ИНОВАЦИИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА КОНКУРЕНТНО
И ПРИОБЩАВАЩО ЗЕМЕДЕЛИЕ 97

Доктор по икономика Михаил Билев
ПРОБЛЕМИ И ВЪЗМОЖНОСИ ЗА РАЗВИТИЕ НА
ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ В БЪЛГАРИЯ 105

Докторант Валери Велковски
ПАРЦЕЛАРНИТЕ ПЛАНОВЕ И ТЯХНАТА РОЛЯ
В АГРОУСТРОЙСТВЕНИТЕ МЕРОПРИЯТИЯ 114

Студент Веселин Иванов
СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ РАЗВИТИЕТО
НА ФАМИЛНОТО ЗЕМЕДЕЛСКО СТОПАНСТВО 123

Предприемачески инициативи и възможности за диверсификация в агробизнеса

Доц. д-р Теодора Филипова
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА НЕОБХОДИМИТЕ ТЪРГОВСКИ
КОМПЕТЕНЦИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖЕНСКО
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ИТАЛИЯ И БЪЛГАРИЯ 133

Доц. д-р Христо Сирашки
ТВОРЧЕСТВОТО В ИНОВАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ 139

Доц. д-р Галина Тодорова
СЕЛСКОСТОПАНСКАТА АВИАЦИЯ-АКТИВЕН ПОМОЩНИК ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В РЕГИОН ПЛЕВЕН 145

Гл. ас. д-р Илияна Кръстева
ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ПАЗАРА НА РАПИЦА 152

Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева
ДОХОДИТЕ - НЕОБХОДИМОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЕ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКА УСТОЙЧИВОСТ 158

Гл. ас. д-р Любка Илиева
ИЗСЛЕДВАНЕ ЗНАЧЕНИЕТО НА ТУРИЗМА ЗА РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ 163

Гл. ас. д-р Венцислав Перков
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА НЕОБХОДИМИТЕ ЛОГИСТИЧНИ КОМПЕТЕНЦИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖЕНСКО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ИТАЛИЯ И БЪЛГАРИЯ 170

Ас. д-р Любомира Тодорова
РЕЛАЦИЯ МЕЖДУ ЛОЗОВИТЕ НАСЪЖДЕНИЯ, ВИНОПРОИЗВОДСТВОТО И ВИНЕНИЯ ТУРИЗЪМ 176

Ас. д-р Павлин Павлов
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ НА АЛТЕРНАТИВЕН ТУРИЗЪМ В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ 182

Финансово-счетоводни аспекти и социално застрахователна защита в селското стопанство

Проф. д-р Андрей Захариев, д-р по ик. Ивайло Маринов
БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ ПО ПЪТЯ НА РАСТЕЖА И КОНВЕРГЕНЦИЯТА – СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ И ОЦЕНКА 191

Проф. д-р Атанас Атанасов
ЗЕМЕДЕЛСКИЯТ СЧЕТОВОДЕН ОТЧЕТ КАТО НЕОБХОДИМА БАЗА ОТ ДАННИ ЗА ЦЕЛИТЕ НА СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ 200

Доц. д-р Иванка Димитрова, д-р Диана Янкова
СПЕЦИФИЧНИ ОСОБЕНОСТИ ПРИ КАЛКУЛИРАНЕТО И ОЦЕНКАТА НА ЗЕМЕДЕЛСКАТА ПРОДУКЦИЯ 208

Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
ПРОБЛЕМИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ НА КВОТИ ЗА ЕМИСИИ НА ПАРНИКОВИ ГАЗОВЕ.....216

Доц. д-р Диана Крумова
ВЪПРОСИ НА КОМПЮТЪРНОТО СЧЕТОВОДСТВО В СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ 222

Доц. д-р Венцислав Вечев
ОСОБЕНОСТИ ПРИ ОЦЕНЯВАНЕТО НА ПРЕДОСТАВЕНИТЕ ОБЕЗПЕЧЕНИЯ ОТ ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ В БАНКИТЕ.....228

Ас. д-р Пламен Петров
РОЛЯТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР В СИСТЕМАТА НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА.....235

Докторант Станислав Шишманов
ПЛАТЕЖНО ПОСРЕДНИЧЕСТВО НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ ПРИ УРЕЖДАНЕ НА ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ И ДЪРЖАВНИЯ И ОБЩИНСКИТЕ БЮДЖЕТИ.....241

Маркетинг, дистрибуция и търговия със селскостопански продукти

Доц. д-р Пенка Горанова
РЕКЛАМНА КАМПАНИЯ НА ФИРМА “ЖИТАРА” ООД.....251

Доц. д-р Марина Николова
СЪСТОЯНИЕ НА ПАЗАРА НА ЗЕМЕДЕЛСКИ ЗЕМИ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 261

Доц. д-р Симеонка Петрова
ВЛИЯНИЕ НА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯТА НА АГРАРНОТО
ПРОИЗВОДСТВО ВЪРХУ АСОРТИМЕНТНОТО
ПРЕДЛАГАНЕ 273

Доц. д-р Петранка Мидова
ПАЗАРЪТ НА СЛЪНЧОГЛЕДОВО ОЛИО – АНАЛИЗИ
И ПЕРСПЕКТИВИ.....281

Доц. д-р Маргарита Шопова
СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ
НА ИЗПОЛЗВАНАТА ЗЕМЕДЕЛСКА ПЛОЩ.....289

Доц. д-р Красимира Славева
СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ ВЪВ ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ
НА БЪЛГАРИЯ СЪС СЕЛСКОСТОПАНСКИ СТОКИ 296

Доц. д-р Любомир Любенов
СЕГМЕНТИРАНЕ ПАЗАРИТЕ НА ПЧЕЛЕН МЕД
В ОБЛАСТ РУСЕ.....304

Гл. ас. д-р Галя Георгиева
ВИДОВО МНОГООБРАЗИЕ НА БИОПРОДУКТИТЕ
В ОБЛАСТ ВЕЛИКО ТЪРНОВО 309

Доктор по икономика Георги Димитров
ПРИЛОЖЕНИЕ НА МЕТОДИТЕ ЗА БИЗНЕС ПРОГНОЗИРАНЕ
В АГРАРНИЯ СЕКТОР.....317

Докторант Александър Ангелов
УПРАВЛЕНИЕ НА ЗАПАСИТЕ ОТ ДОСТАВЧИЦИТЕ
ВЪВ ВЕРИГИТЕ НА ДОСТАВКА В СЕЛСКОТО
СТОПАНСТВО 330

Студент Надежда Беновска
ХАРАКТЕРИСТИКА НА ХИБРИДЕН СОРТ ЦАРЕВИЦА
КНЕЖА 509. НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОМЕНЯТ
ИКОНОМИКАТА 336

Информационни технологии в селското стопанство

Проф. д.ик.н Сергей Охрименко, доц. д-р Агоп Саркисян,
докторант Сергей Пянковский
ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА ПРОЦЕСИТЕ
ПО УПРАВЛЕНИЕ НА ИЗВЪНРЕДНИ СИТУАЦИИ 347

Доц. д-р Светослав Илийчовски
АНАЛИЗ НА ДИГИТАЛНИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ НА ЖЕНИТЕ
ПРЕДПРИЕМАЧИ В БЪЛГАРИЯ И АНГЛИЯ 354

Антоний Богданов
ИТ АВТОМАТИЗАЦИЯ В ЗЕМЕДЕЛИЕТО.....360

Екологизация и устойчиво развитие на селското стопанство

Prof. DSc. Shaban Nidal, Dr. Erika Andenna Dr. Kadhum Eman,
Dr. Luay Tailah
AGRONOMISTS JOB DON'T REDUCE NATURAL RESOURCES
TO MEET TODAY'S NEEDS WITHOUT COMPROMISING
THE NEEDS OF FUTURE GENERATION.....369

Доц. д-р Минка Анастасова – Чопева
РАВНИЩЕ НА СОЦИАЛНАТА УСТОЙЧИВОСТ
В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО 378

Доц. д-р Тихомир Личев
ДЕМОГРАФСКИЯТ ВЗРИВ“ И ГЛОБАЛНИТЕ КЛИМАТИЧНИ
ПРОМЕНИ.....386

Албена Симеонова, Пепо Петров
БИОЛОГИЧНОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ В БЪЛГАРИЯ - СЪЩНОСТ
И ПРОБЛЕМИ. САНКЦИИ, ДОБРИ ПРАКТИКИ
И ИНОВАЦИИ.....392

Гл. ас. д-р Емил Николов
ИНТЕГРИРАНЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА
ОТГОВОРНОСТ В ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ.....403

Гл. ас. д-р Иван Маринов
УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО
В БЪЛГАРИЯ ЧРЕЗ ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ
НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ 410

Гл. ас. д-р Десислава Алексиева
ИНТЕРЕСИ В УПРВЛЕНИЕТО.....417

Гл. ас. д-р Елена Йорданова
ЕКОЛОГИЧНА ОТГОВОРНОСТ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ 423

Докторант Валерия Николаева
ИНТЕЛИГЕНТНО ПО ОТНОШЕНИЕ НА КЛИМАТА
ПРОИЗВОДСТВО НА КАРТОФИ.....428

Магистър Галина Мирчева
БАЛАНС МЕЖДУ ПРИРОДО-ЕФЕКТИВНО И МОДЕРНО-
ТРАДИЦИОННО СТОПАНСТВО
(по примера на смесено животновъдно-растениевъдно стопанство
в с. Петърница, общ. Долни Дъбник, обл. Плевен) 437

Студент Анета Врайкова
БИОРАЗНООБРАЗИЕТО И ПРЕХОДА КЪМ ПО-ЕКОЛОГИЧНА
ИКОНОМИКА 444

Студенти Радой Йосифов и Анета Врайкова
АНАЛИЗ НА ПРЕДЛАГАНИТЕ БИОПРОДУКТИ
В ХРАНИТЕЛНА ВЕРИГА БИЛЛА БЪЛГАРИЯ 450

Правни, исторически и социално-културни бариери на общата селскостопанска политика в Европейския съюз

PhD. Associate Professor Panagoreț Ioana, PhD. Associate Professor Panagoreț Dragoș, PhD. Lecturer Panagoreț Andreea
FOOD SAFETY POLICIES AND STRATEGIES IN ROMANIA 461

К.э.н., старший преподаватель Елена Сергеевна Шараг
ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЯ
АГРОСЕКТОРА УКРАИНЫ 472

Доц. д-р Маруся Линкова
ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ИМПЕРАТИВИ И ФЛУКТУАЦИИ
В РАЗВИТИЕТО НА АГРОБИЗНЕСА 478

Доц. д-р Ирена Емилова
ЗА СОЦИАЛНАТА РОЛЯ НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ..486

Доц. д-р Николай Марков, доц. д-р Светослава Стойчева
НЕРАГЛАМЕНТИРАНИЯ ТРУД – СОЦИАЛЕН ДЪМПИНГ
В ЖИВОТНОВЪДСТВОТО.....491

Гл. ас. д-р Надежда Цветкова
ПРЕЗДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЕЙНОСТТА
НА ЗЕМЕДЕЛСКИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛ-ПЧЕЛАР 502

Мирослав Маринов
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ
КООПЕРАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ЗАСИЛЕНА
КОНКУРЕНЦИЯ.....507

Доктор Георги Ангелов
ОЦЕНКА НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО И ВЪЗДЕЙСТВИЕТО
НА ПОДХОДА ЛИДЕР ВЪРХУ МЕСТНОТО РАЗВИТИЕ
ЗА ПЪРВИЯ ПРОГРАМЕН ПЕРИОД НА ПРСР (2007-2013).....513

Докторант Боряна Георгиева
ОСНОВНИ АСПЕКТИ И ПРОБЛЕМИ ПРИ ДЕФИНИРАНЕ
НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ.....522

Докторант Росен Коцев
НЯКОИ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПРОБЛЕМИ НА СЕЛСКИТЕ
РАЙОНИ В КОНТЕКСТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 529

Докторант Елена Ташкова
ДЕЙНОСТИ В РЕГИОНА НА ОБЛАСТ БЛАГОЕВГРАД/
ОБЛАСТНА ДИРЕКЦИЯ НА ДФ „ЗЕМЕДЕЛИЕ“ –
БЛАГОЕВГРАД 540

Докторант Цветан Марков
АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА ОБЕКТИТЕ НА
ИНДУСТРИАЛНА СОБСТВЕНОСТ В БЪЛГАРИЯ 548

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

**СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО
И РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО**

Свищов, 4 октомври 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 35 години от създаването на катедра „Аграрна икономика“ и е част от научните форуми, отбелязващи 83 годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов

ISBN 978-954-23-1762-3

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ РАЗВИТИЕТО НА ФАМИЛНОТО ЗЕМЕДЕЛСКО СТОПАНСТВО

Веселин Иванов
Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов
IV курс спец. „Аграрна икономика“, фак. №158080

Резюме: *Фамилното земеделско стопанство е било и ще продължава да бъде основата за функциониране на земеделското производство у нас. Целта на доклада е да представи и оцени някои от основните характеристики на българското фамилно стопанство в периода на преход и в условие на членство в ЕС. Основна цел на доклада е да се проучи теоретичната същност на фамилната организация в земеделието, да се анализират състоянието и проблемите на фамилните земеделски стопанства в Република България и да се разработят насоки за тяхното функциониране.*

Ключови думи*: земеделско стопанство, фамилни стопанства, семеен бизнес*

1. Въведение

Възстановяването на собствеността на земеделските земи и предизвиканите от него процеси на организационно и продуктово преструктуриране на българското земеделие формираха размерите, разпространението и основните характеристики на българското фамилно земеделско стопанство в началото на новото хилядолетие. За реализацията на целта в доклада са поставени следните задачи:

1. Да се представят теоретичните особености и характеристики на фамилното стопанство;
2. Да се анализира и оцени състоянието и развитието на семейния агробизнес в България;
3. Да се представят възможности за развитието на фамилното земеделско стопанство в България.

2. Определения и същностни характеристики на семейния бизнес

Съществуват четири основни подхода за определяне същността и основните характеристики на семейния бизнес. Те се различават главно по начина, по който се интерпретират обособяването, съгласуването и преплитането на функциите и целите на двете организации – стопанската единица и семейството.

Първият подход е **нормативно-управленски** и се основава на ролята на собственика и на специфичния **начин на управление** на семейния бизнес. Според Barry (1975), Barnes & Hersnon (1976) – това е бизнес, който се контролира от членовете на една фамилия. Отделянето на тази управленска функция, обаче не е достатъчно за разкриване на спецификата на семейните организации, тъй като акцентира върху разграничаването на собствеността и отговорността за нея от управленческия процес. Това е характерно само за големите семейни организации, които са значително по-малобройни и по-слабо разпространени в сравнение с дребните.

Вторият подход е социално-икономически и разглежда семейния бизнес като взаимодействие между две организации - семейство и бизнес, което определя основния характер на семейния бизнес и неговата уникалност. При извеждането на особеностите на семейния бизнес се отчитат влиянието на ценностните системи на собственика и членовете на фамилията, както и сложното преплитане на жизнените цикли – на собственика, организацията, отрасъла и фамилията. Съвпадението и наслагването на възходящи фази от тези жизнени цикли създават предпоставки за по-бърз растеж и стабилно развитие, докато съчетанието на разнородни и особено низходящи фази, задържа развитието и намалява адаптивността на организацията.

Третият подход за определяне същността на семейния бизнес е организационно-психологически. Той акцентира върху различията между традиционните семейни норми и бизнес нормите. Според утвърдените бизнес норми професионалният мениджър по правило наема за определена длъжност най-компетентния кандидат и определя заплата, съответстваща на сложността и отговорността на труда, трудови усилия и резултати.

Четвъртият подход до голяма степен се основава на постиженията на поведенческите науки и системната теория. Личността на собственика на бизнеса се разглежда като член на множество от групи – семейство, стопанска единица, професионална група, неформална група и др. Личностната система на индивида се анализира чрез неговите потребности, способности, ценности и представи.

Фамилното земеделско стопанство е първична форма на организация в земеделието, при която домакинството на земеделския производител поема риска по производството и реализацията на продукти и заедно със своето семейство изпълнява цялата или част от земеделската работа и управленски функции. Фамилното земеделско стопанство е едновременно работно място, територия и начин за изхранва-

нето и съществуването на фермерското домакинство, бит, традиция. Някои автори с основание смятат, че „фамилното стопанство обединява семейство, домакинство, и предприятие в една общност. Неговото съдържание е единният свят на семейството и работата". Едно от класическите определения за съдържанието и предназначението на фамилното земеделско стопанство дадено от руския учен А. В. Чаянов е „да осигурява средства за съществуване на семейството по пътя на най-пълното използване на намиращите се в негово разпореждане средства за производство и работна сила".

„Основна характеристика на фамилното земеделско стопанство е, че земеделският стопанин най-често едновременно е собственик на всичките или на голяма част от производствените фактори, мениджър и работник. При определени условия съчетава и функциите на предприемач" (Николова, Линкова, & Ненова, 2018, стр. 48).

3. Развитие на семейния агробизнес в България

Все по-често в световен мащаб правителствата започват да осъзнават ролята и значението на семейните ферми. Семейното земеделие може да бъде важен фактор в смекчаване на бедността в селските райони на ЕС, особено в по-бедните региони на новите държави-членки (Николова, Линкова, & Ненова, 2018, стр. 14).

Направените оценки и изводи се основават на данните от преброяването на земеделските стопанства в България (Национален статистически институт, 2001) и на проведените анкети на отдел "Агростатистика" на Министерство на земеделието и горите през 1999/2000 и 2000/2001 стопански години. Новото преброяване на земеделските стопанства, провеждано през периода юли-ноември 2003 г. има за цел да приложи методическия подход използван в страните от Европейския съюз. След приключване на преброяването и обработване на резултатите, България ще разполага с информация за: Броя на земеделските стопанства в страната по области и общини; Формата на собственост на стопанисваната земя; Основните отглеждани култури и животни; Наличната земеделска техника; Работната сила в земеделието по пол, възраст, постоянна и сезонна, платена и неплатена, родствена връзка със стопанина (Агростатистика).

Резултатите от преброяването на земеделските стопанства у нас показа голямото им значение не само за развитието на отрасъла, но и за доходите на населението в периода на преход. От общо анкетирани 2956,56 хил. Домакинства повече от половината – 51,5 % са посочили, че се занимават със селскостопанска дейност. Последното означава, че

1522,6 хил. домакинства стопанисват земя и(или) отглеждат животни и (или) притежават селскостопанска техника. Сред домакинствата, занимаващи се със земеделска дейност преобладават тези, които притежават земя – 95,6 %, следвани от отглеждащите животни – 62,5 % (Табл. 1).

Таблица 1. Земеделски стопанства в зависимост от използваните производствени фактори

Брой стопанства, които стопанисват следните производствени фактори	Брой	Относителен дял от всички стопанства
Земеделска земя	1455295	95,6%
Животни	951449	62,5%
Земеделска техника	156952	10,3%
Само земеделска земя	559764	36,8%
Само животни	62694	4,1%
Само техника	2036	0,1%
Земеделска земя и техника	9350	0,6%
Земеделска земя и животни	743189	48,8%
Животни и техника	2574	0,2%
Зем.земя, животни и техника	142992	9,4%
Земеделска земя само в личен двор или вилно място	705263	46,3%
Ползват зем.земя под аренда	89810	5,9%
Общ брой	**1522599**	**100,0%**

По данни от преброяването през 2010г. стандартният производствен обем (СПО) на всички стопанства в България е 2 536,7 млн. евро (0.8% от ЕС-28). Средната ИЗП на едно стопанство е 12,1 ха. Работната сила, заета в земеделието, се равнява на 406 500 годишни работни единици (ГРЕ) (4.1% от заетата работна сила в земеделието за ЕС-28). По-долу е дадена информация за основните показатели за земеделските стопанства (Вж. Табл. 2).

Проблемите, с които ежедневно се сблъскват семейните стопанства са в основата на тенденцията за намаляване на техния брой и обезлюдяването на селските райони. Общите проблеми на семейните стопанства може да определим така:

- Неблагоприятна възрастова и образователна структура на управляващите семейните стопанства. Преобладаваща част от управителите и работещите в семейните стопанства нямат земеделско образование или квалификация, недостатък характерен за голяма част от всички земеделски стопанства в страната;

Таблица 2. Ключови показатели за земеделските стопанства

Показател	ЕС-28	България	
	стойност	стойност	% от ЕС-28
Брой стопанства (хил.)	12 248,0	370,5	3,0%
Използвана земеделска площ – ИЗП (хил. ха)	174 115,6	4 475,5	2,6%
Средна ИЗП на стопанство (ха)	14,2	12,1	85,2%
Животински единици (хил.)	135 212,3	1 149,5	0,9%
Работна сила (хил. ГРЕ)	9 945,8	406,5	4,1%
Стандартен производствен обем (млн. евро)	307 889,5	2 536,7	0,8%

Източник: Евростат.

- Липсата на плановост при производството на земеделска продукция, гарантираща сеитбооборота на обработваните площи и договореност за реализация на продукцията;
- Липса на активност по отношение намиране на информация за различни възможности за финансиране. Много от малките семейни стопанства считат, че европейските фондове за финансиране на земеделието и селските райони са предназначени и по силите само на големите и средни фермери;
- Връщането на земята в реални граници доведе до разпокъсаност на обработваемите площи, а липсата на законодателна форма за комасация на земята ограничава семейните стопанства при създаването на трайни инвестиции;
- Разпокъсаността на земята и моралната и физическа амортизация на земеделската техника са главните причини за пустеещите земи или агресивното експлоатиране на земята от крупни земеделски стопанства;
- Липсата на селскостопанска инфраструктура /напоителни канали, пътища дори и на макадан, затруднения при електрификация и водоснабдяване с питейна вода на обекти, които са извън регулация, т.е. земеделски земи и др.;
- Засилената миграция на трудоспособно население от селските райони, непривлекателните условия на труд и ниските доходи в земеделието са причина семейните стопанствата да изпитват трудности с намирането на квалифицирана и сезонна работна ръка;
- Високите разходи за дистрибуция, по-голямата пазарна сила на посредниците и преработвателите, липсата на пазарни инфраструктури са причина, семейните стопанства да не получават

справедлива пазарна цена, тъй като стопанствата продават продукцията си на търговци на едро или преработватели;

- Малките партиди и непостоянното качество на продукцията, влошават пазарните позиции на тези стопанства;
- Липса на маркетингови знания и умения от семейните стопанства, слабата информираност за пазарната конюнктура и маркетинг на продукцията също влошава техните пазарни позиции и намалява способността на земеделските производители да отговорят бързо и адекватно на пазарните тенденции.

4. Възможности за развитие на фамилното земеделско стопанство в България

Устойчивото развитие на малките стопанства е свързано с прилагането на цялостна политика и целенасочено използване на финансовите инструменти предоставяни от Европейските фондове.

С някой промени в законодателството може да се намали административната тежест на малките и средни фамилни стопанства.

Почти една четвърт от земеделските стопанства в нашата страна са малки, но осигуряват значителен дял в земеделското производство в сектори, като производство на зеленчуци, трайни насаждения, биопроизводство и животновъдство. Те са важен стабилизатор за икономиката на селските райони (Николова, Линкова, & Ненова, 2018, стр. 114-115). Липсата на диференцирано законодателство и подзаконова нормативна база за малките семейни стопанства ги поставя в неравностойно и неконкурентно положение с големите производители, които разполагат с голям административен апарат и финансови и трудови ресурси. Би следвало законодателството и изискванията към земеделските стопанства да се диференцират в зависимост от стопанствата, като това може да се извърши по няколко принципа:

- ✓ По размер на стопанството - полупазарно; малко пазарно и голямо стопанство;
- ✓ По сектори – животновъдство, растениевъдство и смесени стопанство;
- ✓ По територия за развитие на дейността – полско, полупланинско и планинско стопанства;
- ✓ Облекчаването на условията за кандидатстване с проекти по ПРСР ще улесни развитието на малките фамилни стопанства.
- ✓ Да се намали срокът за разглеждане и оценяване на проектите и този срок да се спазва.

- ✓ Да не се изисква становище от РИОСВ за дейности не подлежащи на ОВОС .
- ✓ Да се задължат общините да публикуват в сайтовете си наредбите, според които са определени, кои дейности подлежат на разрешително за строеж и кои не. По такъв начин ще се избегне бюрократичната процедура за всеки проект да се прилага Становище от общината, макар че за дейности по даден проект да не се изисква разрешително за строеж.
- ✓ Да спре непрекъснатата промяна на наредбите, формулярите, декларациите, заявленията за кандидатстване, които създават затруднения както на бенефициентите, така и на служителите и водят до безпричинно забавяне одобрението на проектите.
- ✓ Да се децентрализира одобрението на проектите на малките семейни стопанства.

Малките стопанства могат да кандидатстват по някои ***основни мерки и подмерки по ПРСР 2014-2020*** (http://www.agroinnovations.bg):

- Подмярка 6.3 „Стартова помощ за развитие на малки стопанства“ като част от тематичната подпрограма за малките стопанства. Помощта по нея е в размер на 15 000 евро и представлява плащане на два транша. Първият - от 10 000 евро, се изплаща веднага след одобрение на заявлението за подпомагане, а вторият - след проверка на изпълнението на бизнес плана (ПРСР 2014-2020);
- Мярка „Инвестиции във физически активи“ от Проекта на Регламент за РСР;
- Мярка „Развитие на стопанства и предприятия” от Проекта на Регламент за РСР;
- Мярка „Агроекология и изменение на климата“ от Проекта на Регламент за РСР;
- Мярка „Биологично земеделие“, като тук се предвижда и подпомагане на биологичното животновъдство, което в сегашната ПРСР не се подпомага;
- Мярка „Необлагодетелствани райони“;
- Мярка „Натура 2000“;
- Мярка „Създаване на организации на производители“.

За да се приложи която и да е подкрепа от ЕС или национална подкрепа и за да има ефект от подпомагането е необходим комплексен подход към малките стопанства състоящ се в законодателни промени по отношение собствеността и ползването на земята, административни облекчения, съветнически услуги и по-лесен достъп до банкови кредити за малките стопанства.

Заключение

Разгледаните особености и проблеми на фамилните стопанства са сред основните предпоставки за специфичната аграрна политика. Тя стимулира тяхното развитие и прерастване в земеделски предприятия, прилагащи съвременни технологични и управленски методи и допринасящи за устойчивото развитие на районите, в които функционират. Преодоляването на значителна част от проблемите, свързани със специфичната им същност и управление предполага система от мерки за тяхното доизграждане и укрепване. Заедно с облекчените условия за краткосрочно и дългосрочно кредитиране, субсидиране и други, съществено значение има повишаването на образователното равнище на земеделските стопани и създаването на система за постоянна актуализация и разширяване на познанията на фермерите. Последното е особено актуално за нашите условия, където едва 12% от собствениците на фамилни стопанства имат образование, свързано със земеделието. При това са включени и четирите степени на специализирано земеделско образование у нас.

Едновременно с обучението на производителите следва да се разшири обучението на проблемите на малкия и семейния бизнес и на служителите в централните и регионалните държавни органи и неправителствени организации, работещи в сферата на малкия бизнес. Това ще допринесе бъдещите нормативни решения, програми и други бъдат целево ориентирани към определени типове фермери, което ще повиши тяхната ефективност.

Необходимо е да се разширят функциите и да нарасне броя на регионалните служби на Националната система за съвети в земеделието с цел подобряване на информационното, научното, техническото и т.н. обслужване на фамилните стопанства особено в селските райони на страната.

ЛИТЕРАТУРА

Агростатистика, Б. (н.д.). Свалено от http://www.mzh.government.bg.

Национален статистически институт. (2001).

Николова, М., Линкова, М., & Ненова, Р. (2018). *Малък и семеен агробизнес.* Свищов.

ПРСР 2014-2020. (н.д.). Свалено от http://www.dfz.bg/bg.

http://www.agroinnovations.bg. (н.д.).

ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ ИНИЦИАТИВИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ДИВЕРСИФИКАЦИЯ В АГРОБИЗНЕСА

ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИЕ ИНИЦИАТИВЫ И ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ ДИВЕРСИФИКАЦИИ В АГРОБИЗНЕСЕ

ENTREPRENEURIAL INITIATIVES AND OPPORTUNITIES FOR DIVERSIFICATION IN AGRIBUSINESS